

FRI-110-1-LLIE(S)-01

**DOXOLOGIES IN THE *EUANGELIUM DIDACTICUM*
BY CONSTANTINE OF PRES LAV**

Mariya Tomova-Mihneva, PhD Student

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch

University of Ruse "Angel Kanchev"

Phone: 086-821 521

E-mail: tomova_maria@abv.bg

Assoc. Prof. Todorka Georgieva, DSc

Department of Technical and Natural Sciences, Silistra Branch,

"Angel Kanchev" University of Ruse

Phone: 086-821 521

E-mail: tgeorgieva@uni-ruse.bg

Abstract: *The focus of the report is on the construction and functions of specific to biblical and Christian books introducing or finishing doxologies - prayers in which the glory of God is given. They have all the features of a one-dimensional microtext, whose main function is text-based. The introductory and final doxologies in Euangelium didacticum by Constantine of Preslav are studied, examining the specifics of the microcomposition's schemes used for the arrangement of the constituent building blocks.*

Keywords: *Biblical and Christian books, doxology, "Euangelium didacticum", Constantine of Preslav*

JEL Code: *I29*

ВЪВЕДЕНИЕ

Библейската традиция да се възхвалява Бог е извечна. Тя води началото си от *възгласа* на серафимите: „Свет, свет, свет е Господ Саваот!“ (Исаия 6:3, Библия, 2011), преминава през *славословията* (*доксологиите*) в книгите на библейските пророци, в посланията на апостолите, в съчиненията на великите отци на църквата учители, и стига до хвалебствените *песнопения*. Т. напр. разсъждавайки за монашеския живот, в писмо до св. Григорий Богослов св. Василий Велики отбелязва, че е добре, като подражание на ангелите, да започваме деня си преди изгрев слънце с *песнопение* в чест на Създателя (Великое славословие: Basilius Magnus, Ep. 22).

ИЗЛОЖЕНИЕ

С термина *доксология* (гр. δόξα слава, λόγος слово), разглеждан в по-широкия смисъл на думата, се обозначава *всяка молитва, в която се въздава слава на Бога*. В по-тесен смисъл на думата с *доксология* се назовава т. нар. анафора – евхаристичната молитва (от гр. ἀναφορά 'благодарение, благодарност към Бога'), представляваща централната, най-древна и най-важна част от християнската литургия, чрез която се въздава слава на Бога (Анафора /литургия/, 2018). *Доксологиите* не са задължителни компоненти от смисловата макроструктура на библейските книги и могат да отсъстват в някои от тях. Притежават всички характеристики на един едноизреченски микротекст [1], чиито постоянни конституенти (градивни елементи) дефинираме *въвеждащ* израз, посочващ кому се посвещава славословието (1), *средисловни конститутивни единици*, посочващи какво се влага в него (2) и *краесловни* маркери, посочващи кога се реализира прославата (3) [5]. Основната функция, която изпълняват, е текстоорганизираща: те са предимно специфичен въвеждащ или завършващ микротекст, чиито градивни елементи са подредени по определена микрокомпозиционна схема. Завършващите доксологии биват определяни като заключителни доксологични формули.

Ако насочим вниманието си към най-ранните по възникване словословия, тези в Книга *Битие*, виждаме, че те са двукомпонентни, изградени от конституентите *какво* (2) – *кому* (1), чрез които се посочва смисълът на славословието и неговият адресат: “Благословен да е Господ Бог“ (Бит 9:26); “Благословен да бъде и Бог Всевишни“ (Бит 14:20); “Благословен да е Господ“ (Бит 24:27). В по-късната по време на създаване *Книга втора Паралипоменон /Летописи/* славословието, изказано от цар Давид, вече е разширено с конституента *кога* (3), посочващ безкрайността при реализацията на възхвалата: “Благословен Господ Бог Израилев от века и до века“ (2 Летописи 16:36). Допълнена с молитвеното хвалебно обръщение към Бога „Алилуия! / Хвалете Господа!“ [6] или с възгласа „Амин! / Да бъде!“, Давидовата доксология се среща и в някои от псалмите, срв.: “Благословен Господ, Бог Израилев, от века и до века! Амин, амин!“ (Пс. 40:14); “Благословен Господ навеки! Амин, амин!“ (Пс. 88:53); “Благословен от Сион Господ, който живее в Иерусалим! Алилуия“ (Пс. 134:21).

По традиция, която води началото си от Евангелието (Мат. 6:13 и Мат. 28:19), християнските текстове също завършват със словословие, което не съдържа молба, а възхвалява Бога. Посланието на Христос “*кръщавайте ги в името на Отца и Сина и Светаго Духа*” (Мат. 28:19) впоследствие ляга в основата на добилия широка популярност молитвен финал: “*В името на Отца и Сина и Светаго Духа сега и завинаги вовеки веков*”. В Мат. 6:13 Иисус Христос представя пред своите ученици молитвата “Отче наш”, завършваща със славословие, чиито елементи *царство, сила, слава*, както и синонимните им замени *царство ~ владичество / власт; слава ~ величие*, впоследствие са включени като постоянни компоненти на заключителните доксологии в посланията на първоапостолите Петър и Иуда, в писанията на западните и източните църковни отци, в словата и поученията на техните последователи. Четирите евхаристични молитви, използвани в съвременната практика на католическата църква според латинския обред, завършват с една и съща доксология: “Чрез Христос, с Христос и в Христос за Тебе, Всемогъщия Бог Отец, в единството на Светия Дух, всяка чест и слава завинаги” (лат. *Per ipsum et cum ipso et in ipso, est tibi Deo Patri omnipotenti, in unitate Spiritus Sancti, omnis honor et gloria per omnia saecula saeculorum*).

Обект на внимание в настоящия доклад са постройката и функциите на едноизреченските микротекстове в „Учителното евангелие“ на Константин Преславски. Проучват се постоянните конституенти, изграждащи заключителните *доксологии*, и се изследва спецификата на микрокомпозиционните схеми, следвани при подреждането им. В табличен вид се представя извадка от тях, за да се илюстрира постройката им.

Надблюдението над доксологиите в *Учителното евангелие* на Константин Преславски показва, че те са конструирани по различни микрокомпозиционни схеми, съобразно които обособяваме три заключителни доксологични формули:

Формула №1

Построена е по микрокомпозиционната схема **1-2-3**: *средисловните конституенти* (2) следват след *въвеждащия израз* (1) и предшестват *краесловните маркери* (3).

Изградената по тази схема формула е най-широко разпространената в ранната християнска традиция. Срещаме я във финала на “Отче наш”: “Твое (1) е царството, и силата, и славата (2) во веки. Амин (3)”; в Съборното послание на ап. Юда, 1:25: “На Едничкия премъдър Бог, наш Спасител чрез Иисуса Христа Господа нашего, слава и величие, сила и власт преди всички векове, сега и във всички векове. Амин”, срв. старобългарския превод [2]: *ѣдїномѣ премѣдромѣ бѣ, и спсѣ нашемѣ, їс хїмѣ гїмѣ нашимї* (1). слава, и величїе, дрѣжава и областъ (2), *прежїе всего вѣка и нїнѣ и въ всѣ вѣки аминь* (3); в Съборните послания на ап. Петър, срв. старобългарския превод на Първото послание, 5:11 “Нему слава и владичество вовеки веков. Амин”; старобългарски текст: *томѣ* (1) слава и дрѣжава (2) *въ вѣки вѣкомѣ, аминь* (3); в творенията на Великите църковни отци Григорий Богослов, Йоан Златоуст; в произведенията на Лъв Велики, Григорий Неокесарийски (Чудотворец); в творби на Климент Охридски, Йоан Екзарх и Константин Преславски и др.

Пълнен текст на доксологията	Въвеждащ израз кому (1)	Средисловни конститутивни единици какво (2)	Краесловни маркери кога (3)
Стихотворен пролог „Азбучна молитва”, л. За-б: Оцѡу сѡу. и прѣстѡуоумоу дѡху ∴ юмоу же ѹсть и дръжава и слава ∴ отъ всеа твари и дъханица ∴ въ всеа вѣкы. и на вѣкы аминъ ∴	Оцѡу сѡу. и прѣстѡуоумоу дѡху ∴ юмоу же ∴	ѹсть и дръжава и слава отъ всеа твари и дъханица ∴ ∴	въ всеа вѣкы. и на вѣкы аминъ ∴
Слово № 3, Иоанна Златоустааго. сказъ. евангѣлие. ѿ маръка. за .г. евангѣлие ∴ ѿ иоана ∴, л.10в-14а: благодатию и ѹлѣколюбиємъ га нашего іѹ хѡ. юмоу же слава и ѹсть и покланание. нѣинѣ и присно и въ вѣкы вѣкомъ. аминъ ∴	благодатию и ѹлѣколюбиємъ га нашего іѹ хѡ. юмоу же	слава и ѹсть и покланание	нѣинѣ и присно и въ вѣкы вѣкомъ. аминъ ∴
Слово № 3, Иоанна Златоустааго. сказъ. евангѣлие. ѿ Маръка. за .г. евангѣлие ∴ ѿ Иоана ∴, л.10в-14а: благодатию и ѹлѣколюбиємъ га нашего іѹ хѡ. юмоу же слава и ѹсть и покланание. нѣинѣ и присно и въ вѣкы вѣкомъ. аминъ ∴	благодатию и ѹлѣколюбиємъ га нашего іѹ хѡ. юмоу же	слава и ѹсть и покланание.	нѣинѣ и присно и въ вѣкы вѣкомъ. аминъ ∴
Слово № 8, ИОАНА ЗЛАТОУСТААГО. сказъ. евангѣлие. ѿ Маръка. за .г. евангѣлие ∴ ѿ Иоана ∴, л. 10б-14а: благодатию и ѹлѣколюбиємъ га нашего іѹ хѡ. юмоу же слава и ѹсть и покланание. нѣинѣ и присно и въ вѣкы вѣкомъ. аминъ ∴	благодатию и ѹлѣколюбиємъ га нашего іѹ хѡ. юмоу же	слава и ѹсть и покланание.	нѣинѣ и присно и въ вѣкы вѣкомъ. аминъ ∴

Формула №2

Построена е по микрокомпозиционната схема **1-2-1-3**: *средисловните конституенти* (2) разделят *въвеждащия израз* (1) на две части и предшестват *краесловните маркери* (3).

Изградената по тази схема формула най-рано е засвидетелствана в Послание на ап. Павел към римляните: “*На единия прѣмѣдър Бог (1) да бѣде слава (2) чрез Исуса Христа (1) до века. Амин (3)*”. Широко е застъпена в оригиналните произведения на Кирило-Методиевите ученици и последователи Климент Охридски, Константин Преславски и Йоан Екзарх.

доксологията	израз кому (1)	конститутивни единици какво (2)	израз кому (1)	маркери кога (3)
Слово №1, Стѣго Иоана Златоустааго. съказаниѣ стѣаго евангелиа: ѿ Иоана:., л. 4б-8д+ 167с-168д: ѿмоу же сла и уьсть и покланнаниѣ достоитъ и снѡу и прѣстѡмоу. и животво-рецимоу дхѡу ѿ всѣкого дѣхани ^а и нна и присно и въ бесконьунъне вѣкы амя : ^е	ѿмоу же	сла и уьсть и покланнаниѣ достоитъ ... ѿ всѣкого дѣхани ^а	и снѡу и прѣстѡмоу. и животво-рецимоу дхѡу	и нна и присно и въ бесконьунъне вѣкы амя
Слово № 4, Тогожде Златоустааго съказаниѣ .д. евангелиа. ѿ Иоана: .д. :., л. 14а-20а: ѿмоу же слава и хвала. и уьсть и покланнаниѣ (!). съ безначальными оцми. и прѣстыми и животворящими дхми. нынѣ и присно. и въ вса вѣкы. амя :	ѿмоу же	слава и хвала. и уьсть и покланнаниѣ (!)	съ безначальными оцми. и прѣстыми и животворящими дхми	нынѣ и присно. и въ вса вѣкы. амя :
Слово №5, Тогожде Златоустааго. съказаниѣ. евангелиа. ѿ Иоана:., л. 20а-31д: ѿмоу же слава и всака уьсть и ѿ всаки твари покланнаниѣ подобаетъ. съ безначальными оцми. и животворящими дхоми. нынѣ и присно и въ всаки вѣкы. амя : ^е	ѿмоу же	слава и всака уьсть и ѿ всаки твари покланнаниѣ подобаетъ.	съ безначальными оцми. и животворящими дхоми.	нынѣ и присно и въ всаки вѣкы. амя : ^е
Слово № 9, ТОГОЖДЕ Златоустааго съказаниѣ .д. евангелиа. ѿ Иоана :.д. :., л. 14а-20а: ѿмоу же слава и хвала. и уьсть и покланнаниѣ (!). съ безначальными оцми. и прѣстыми и животворящими дхми. нынѣ и присно. и въ вса вѣкы. амя :	ѿмоу же	слава и хвала. и уьсть и покланнаниѣ (!).	съ безначальными оцми. и прѣстыми и животворящими дхми.	нынѣ и присно. и въ вса вѣкы. амя :

Формула № 3

Построена е по микрокомпозиционната схема **2-1-3**: *средисловните конституенти* (2) предшестват *въвеждащия израз* (1) и *краесловните маркери* (3).

Досегашните наблюдения показват, че изградената по тази схема формула е характерна за Климент Охридски и Константин Преславски. Срещаме я в сигурни Климентови произведения като *Слово за Светата Троица*, *Поучение за Пасха*, *Похвално слово за възкресение Лазарово*, *Похвално слово за Четиридесетте мъченици*, *Похвално слово за Йоан Кръстител*, и в слова от *Учителното евангелие* на Константин Преславски. С нея завършва

оригиналният прозаичен пролог в сборника, докато стихотворният пролог „Азбучна молитва” приключва с доксология, построена по формула № 1.

Пълен текст на доксологията	Средисловни конститутивни единици какво (2)	Въвеждащ израз кому (1)	Краесловни маркери кога (3)
Прозаичен пролог, л. 4а: въ славѡу бѣ ѡца сѣна и прѣсѣтго дѣха. аминь :	въ славѡу	бѣ ѡца сѣна и прѣсѣтго дѣха	аминь :
Слово № 2, Тоꙗже зѡвстаѡ. сказаниѣ : ѡвнѣи. в., л. 168d- 169d+9a-10б: въ славѡу бѣ ѡца. и прѣсѣтаѡго. и животвор- ѡща дѣха. нѣынѣ и присно. и въ вѣ кы вѣкомѣ. аминь :↵	въ славѡу	бѣ ѡца. и прѣсѣтаѡго. и животвор- ца дѣха.	нѣынѣ и присно. и въ вѣ кы вѣкомѣ. аминь :↵
Слово № 7, Тоꙗже зѡвстаѡ. сказаниѣ : ѡвнѣи. в. л.168d-10а: въ славѡу бѣ ѡца. и прѣсѣтаѡго. и животворѡща дѣха. нѣынѣ и присно. и въ вѣкы вѣкомѣ. аминь :↵	въ славѡу	бѣ ѡца. и прѣсѣтаѡго. и животворѡща дѣха.	нѣынѣ и присно. и въ вѣкы вѣкомѣ. аминь :↵

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Наблюдението над заключителните формули в словата на „Учителното евангелие” позволява да направим следните изводи:

1. Заключителните доксологии притежават всички характеристики на един микротекст, построен от градивни (конститутивни) елементи *въвеждащ израз*, *средисловни конституенти* и *краесловни маркери*, разположени в различна последователност по специфични микрокомпозиционни схеми.

2. Редът на разполагането на градивните елементи, а не тяхното съдържание (тъй като то може да варира), е определящ при създаване на всяка от трите заключителни формули.

3. Обичайна практика е книжовниците да подхождат творчески към използването на доксологиите, в резултат на което у един и същ автор те могат да се срещнат в основния си облик, в разширен или съкратен вариант или с чести замени вътре в конститутивните елементи. Тази практика се наблюдава и в „Учителното евангелие”.

БЕЛЕЖКИ

[1] Всеки текст, независимо дали е изграден от едно или от множество изречения, притежава свои особености на постройката, отличава се със смислова автономност и със способността да осъществява самостоятелна комуникативна функция. Структурно-смислови части на текста са микротекстовете, чрез които се разгръща определена обща микротема. Съществуват микротекстове, които, подобно на едноизреченските текстове, са изградени от едно изречение (просто или сложно), но не се характеризират със свойства като цялостност и завършеност, затова биват разглеждани като частен случай на микротекста. *Доксологиите* следва да се отнесат към тези частни случаи на микротекста.

[2] Старобългарският текст на евангелието и посланията се цитира по *Острожката библия: Острожская библия*. Фототипическое переиздание текста с издания 1581 года. Москва – Ленинград, 1988.

REFERENCES

Bibliya (2011). Bibliya, sirech knigite na Sveshtenoto Pisanie na Vethiya i Noviya zavet. Izdanie na Sv. Sinod na Balgarskata carkva. Sofiya (**Оригинално заглавие:** Библия, 2011. Библия, сиреч книгите на Свещеното писание на Ветхия и Новия завет. Издание на Св. Синод на Българската църква. София).

Velikoe (2000). Velikoe slavoslovie: Basilius Magnus. – In: Pravoslavnaaya enciklopediya pod redakciej Patriarha Moskovskogo i vseya Rusi Aleksiya II. (**Оригинално заглавие:** Basilius Magnus. 2000. – В: Православная энциклопедия под редакцией Патриарха Московского и всея Руси Алексия II. URL: <http://www.pravenc.ru/text/150133.html>. Accessed on 10.10.2018).

Anafora (2018). Anafora (liturgiya). (**Оригинално заглавие:** Анафора (литургия). 2018.

URL:

[https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%B0_\(%D0%BB%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B3%D0%B8%D1%8F\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%B0_(%D0%BB%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B3%D0%B8%D1%8F)). Accessed on 10.10.2018).